E. T. A. Hoffmann

Sandmanden

Oversat af Hailey Frederiksen

Forord

E.T.A. Hoffmanns *Sandmanden* (*Der Sandmann*), første gang udgivet i 1816, er en af den tyske romantiks mest berømte og foruroligende fortællinger. I denne novelle forener Hoffmann det fantastiske, det psykologiske og det uhyggelige i en historie, hvor grænsen mellem virkelighed og indbildning gradvist bliver vanskeligere at skelne.

Fortællingen følger den unge Nathanael, hvis barndom er præget af frygten for Sandmanden – den sagnfigur, som efter sigende kommer til børn, der ikke vil sove. I Nathanaels forestillingsverden bliver denne skræmmende skikkelse knyttet til den gådefulde advokat Coppelius, en mand, hvis tilstedeværelse vækker minder om hemmelige natlige eksperimenter og om faderens voldsomme død. Da Nathanael senere møder den italienske optiker Giuseppe

Coppola, vækkes barndommens rædsel på ny.

Men *Sandmanden* er langt mere end en fortælling om overnaturlig frygt. Hoffmann lader læseren træde ind i Nathanaels bevidsthed og opleve den voksende usikkerhed sammen med ham. Er han offer for kræfter, som de andre mennesker omkring ham ikke kan se? Eller skaber hans egen fantasi forbindelser mellem hændelser, der i virkeligheden ikke har noget med hinanden at gøre?

Denne tvetydighed er en af fortællingens største styrker. Hoffmann giver ikke læseren nogen enkel forklaring. Det rationelle og det fantastiske eksisterer side om side, og netop når en naturlig forklaring synes mulig, opstår der nye omstændigheder, som igen gør virkeligheden usikker.

Et af værkets centrale motiver er **øjet**. Øjne, syn, briller og optiske

instrumenter vender bestandigt tilbage. At se er hos Hoffmann ikke nødvendigvis det samme som at erkende sandheden. Tværtimod kan blikket bedrage, og det, mennesket mener at se uden for sig selv, kan være et spejlbillede af noget, der allerede findes i dets eget indre.

Dette bliver særlig tydeligt i Nathanaels forhold til Olympia. Gennem hende undersøger Hoffmann på både grotesk og foruroligende vis spørgsmålet om, hvad der gør et menneske menneskeligt. Kan vi virkelig kende et andet menneskes indre liv, eller ser vi først og fremmest det, vi selv ønsker at se? Nathanaels fascination fortæller derfor mindst lige så meget om ham selv som om den gådefulde Olympia.

Hoffmanns fortælling foregriber på bemærkelsesværdig vis senere litterære og psykologiske undersøgelser af det uhyggelige. Mere

end hundrede år efter novellens udgivelse behandlede Sigmund Freud den indgående i sit berømte essay *Das Unheimliche* fra 1919. For Freud blev *Sandmanden* et centralt litterært eksempel på den særlige uro, der opstår, når noget på én gang virker velkendt og fremmed, naturligt og umuligt.

Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776–1822) var ikke blot forfatter, men også jurist, komponist, musikkritiker og tegner. Denne mangfoldige kunstneriske baggrund mærkes tydeligt i hans prosa. Hans fortællinger bevæger sig ofte mellem hverdagsliv og fantasi, humor og rædsel, fornuft og vanvid. Det almindelige kan pludselig åbne sig mod det dæmoniske, mens det fantastiske samtidig kan vise sig at have en helt jordisk forklaring.

Sandmanden er et fremragende eksempel på denne særlige

hoffmannske verden. Fortællingen kan læses som en gotisk skrækhistorie, som en psykologisk skildring af besættelse og frygt, som en romantisk fortælling om fantasiens magt eller som en filosofisk undersøgelse af menneskets usikre forhold til virkeligheden.

Mere end to hundrede år efter sin første udgivelse har fortællingen derfor bevaret sin særegne kraft. Teknologien har forandret sig, men spørgsmålet bag Olympia er stadig genkendeligt: Hvordan afgør vi, om det, der står foran os, virkelig er, hvad det synes at være?

Det er netop denne uro, Hoffmann efterlader hos sin læser.

God læselyst.

Indholdsfortegnelse

Nathanael til Lothar.....9
Clara til Nathanael.....31
Nathanael til Lothar.....40

Nathanael til Lothar

I må alle være grebet af uro over, at jeg i så lang – lang tid har ladet jer vente forgæves på et brev. Moder er sikkert oprørt, og Clara forestiller sig måske, at jeg her lever i sorgløs vellevned og har glemt det kære englebillede, der står så dybt præget i mit hjerte og min bevidsthed. Men sådan forholder det sig ikke. Hver dag, hver time er mine tanker hos jer alle, og i milde drømme glider Claras venlige skikkelse forbi mig og smiler med sine klare øjne, netop som hun plejede, når jeg trådte ind hos jer. Ak! Hvordan skulle jeg have kunnet skrive under den forvirring, der hidtil har omsluttet hver eneste tanke i min sjæl? Noget grufuldt er trængt ind i mit liv. Mørke forudanelser om en skrækkelig skæbne, der truer mig, sænker sig over mit hoved som sorte

uvejrsskyer, uigennemtrængelige for ethvert venligt sollys. Nu må jeg fortælle dig, hvad der er overgået mig. Jeg indser, at det er nødvendigt; men blot ved tanken derpå bryder en vild latter frem fra mit inderste. Ak, min hjertenskære Lothar! Hvordan skal jeg overhovedet begynde at lade dig fornemme, at det, der hændte mig for nogle dage siden, virkelig kunne virke så fjendtligt, så ødelæggende på hele min tilværelse? Var du blot her, kunne du selv overbevise dig; nu anser du mig sikkert for en synsk. Kort sagt: det forfærdelige, der er overgået mig, og hvis dræbende indtryk jeg forgæves søger at undslippe, består blot i, at for nogle dage siden, den 30. oktober ved middagstid, trådte en barometerhandler ind i mit værelse og bød sine varer frem. Jeg købte intet og truede med at kaste ham